

LARS DAHLE SOM KULTURFORSKER

av

OTTO CHR. DAHL

Lars Dahle var en av de betydeligste menn som norsk misjon har hatt. Den tid han fikk virke, ligger nå så pass langt tilbake at det kunne være på tide å gjøre hans liv og innsats til gjenstand for vitenskapelig studium. Da er det to andre sider ved ham som ville være mer sentrale enn den som tas opp i denne og en følgende artikkel. Det er *Dahle som misjonær og misjonsleder* og *Dahle som teolog*.

Han var misjonær på Madagaskar 1870—87 og leder av det Norske Misjonsselskaps sekretariat i Stavanger 1889—1920. Skulle en ta opp studiet av Dahle som misjonær og misjonsleder, måtte en bygge så å si utelukkende på arkivstudier: Konferansereferater og svarskriv til konferansene, hovedstyreprotokoller, korrespondanse fra misjonæren, tilsynsmanen, sekretæren og generalsekretæren Dahle. I tillegg til dette kommer så hans deltakelse i misjonsmøter av alle slag, fra foreningsmøter til de på det internasjonale plan.

Behandlingen av Dahle som teolog måtte bygge på en undersøkelse av hans teologiske produksjon på gassisk og norsk fra før han reiste til Madagaskar og til det lakkete mot livets ende. Men undersøkelsen ville bli ufullstendig om den ikke også tok med Dahle som teologisk lærer. Alle hans elever fra presteskolen på Madagaskar er forlengst døde, og det tynnes nå også sterkt i rekkene av hans elever fra misjonsskolen i Stavanger, så det blir færre og færre å få opplysninger av. Videre måtte undersøkelsen også omfatte en teologisk vurdering av hans arbeid som bibeloversetter. Jeg skrev for ca. ti år siden en monografi om hans deltakelse i bibelrevisjonen på Madagaskar¹, men jeg hadde der hverken tid eller plass til

en detaljert vurdering av hans teologiske innsats i dette arbeidet.

Det emnet som tas opp her, er bare et biprodukt av hans misjonærvirke. Dahles produksjon i kultur- og språkforskning strekker seg bare over de 17 årene han var på Madagaskar, og består på to unntak nær av forholdsvis korte tidsskriftartikler. Det er derfor ganske annerledes overkommelig enn de to andre emnene som er nevnt. Men de bør også tas opp, og jeg skulle ønske at jeg gjennom denne lille studien av språk- og kulturforskeren kunne la stafetten gå videre til andre når det gjelder de større oppgavene.

Lars Dahle var elev av Misjonsskolens 2. kull i årene 1864—67.² Foruten moderne språk leste han her gresk og hebraisk, som dengang var valgfrie på skolen, og allerede da begynte han på egen hånd å lese arabisk.³ I 1867—69 studerte han ved universitetet i Christiania.⁴ I denne sammenhengen skal det særlig fremheves at han hørte prof. C. P. Caspari i det Gamle Testamente og leste semittiske språk hos prof. J. P. Broch sammen med den senere professor i semittisk, salmedikteren Blix.⁵ Med Broch hadde han korrespondanse gjennom mange år, og fikk av ham hjelp til å løse forskjellige konkrete problemer i gassisk.⁶ På reisen ut i 1870 begynte han å lese gassisk etter Griffiths's grammatikk, en lærebok som han selv karakteriserer som «umulig», og det må en gi ham rett i. Samtidig studerte han Max Müllers «Lectures on the Science of Languages» (Forelesninger i språkvitenskap). Müller var jo dengang et av de fremste navn i sammenliknende språkforskning, så Dahle fikk her verdifulle impulser,⁷ samtidig som han vel også ble noe preget av Müllers hang til litt for raske slutninger. I Cape Town traff han W. H. J. Bleek, grunnleggeren av bantuspråkforskningen, og opprettholdt også forbindelsen med ham til hans død i 1875.⁸

Dahle kom til Antananarivo i september 1870.⁹ Etter 8 måneders språkstudium åpnet han presteskolen i mai 1871,¹⁰ og ved den hadde han mer eller mindre sitt virke hele tiden

han var på Madagaskar. Fra 1877 ble riktignok bestyrelsen og det meste av arbeidet på presteskolen overtatt av S. E. Jørgensen.¹¹ Fra 1873 av var nemlig Dahle meget opptatt med bibelrevisjonen som ble fullført bare fire måneder før han reiste fra Madagaskar.¹² Fra 1877 til sin hjemreise i 1887 var han tilsynsmann for Innlandskretsen.¹³ Det var altså en meget opptatt misjonær som også fikk tid til språk- og kulturforskning.

Hans første publikasjon på dette område er den eneste som er skrevet på norsk. Det er boken «Madagaskar og dets beboere», utgitt på Jac. Dybwads forlag i Christiania. Boken er i to «Dele». Den første på 216 sider er trykt i 1876, men forordet forteller at den var ferdig fra Dahles hånd i august 1874. «Anden Del» på 397 sider er trykt i 1877, mens Dahle hadde avsluttet arbeidet i august 1876, to år etter «Første Del».

Det er ufattelig for oss misjonærer i dag hvordan det var mulig på 4—5 begynnerår å samle en slik mengde stoff som dette, og det under et intenst arbeid med ikke bare å undervise, men å grunnlegge teologisk undervisning på Madagaskar og å skape den teologiske terminologi på et språk som ikke før hadde vært brukt til slike formål. I forordet til 1. Del sier han at arbeidet

er beregnet paa at skulle blive den udførligste Skildring af Madagaskar, som existerer i vort Sprog, og i *nogle Henseender* udførligere, end noget mig bekjent Arbeide af dette Slags i noget Sprog.¹⁴

Dette er riktig. Det fantes på den tiden ikke noe verk om Madagaskar som spente så vidt og ga så grundige opplysninger som dette. Videre sier han i forordet:

Der er neppe noget Land, som i den Grad er blevet indhyldet i mystisk Dunkelhed af al Verdens Skrønemagere, som Madagaskar. Det skulde bedrøve mig meget, om ikke mit længere ophold paa selve Skuepladsen for de Begivenheder, som her beskrives, skulde have sat mig istand til at undgaa idetmindste nogle af mine Forgjængeres Feil.¹⁴

Dette om sitt «længere Ophold» skrev han knapt 4 — fire — år etter at han var kommet til Madagaskar! Han følte altså ikke på at han var for ny i landet til å kunne gi eksakte opplysninger. Men han holder hva han lover. Noen «Skrøner» eller uvederheftigheter har jeg ikke kunnet finne. Det er et nøkternt bilde han gir av land, folk og historie. Men dessverre vimler det av trykkfeil i de gassiske ordene. Når en ser Dahles håndskrift fra de årene, og husker at hverken han selv eller noen annen som kunne gassisk hadde anledning til å lese korrektur, så er imidlertid ikke dette å undres over.

1. Del omfatter flg. tre hovedavsnitt:

1. Madagaskars Geographie og Naturprodukter i Almindelighed. — 2. Madagaskars Befolkning, dens almindelige Charakter, dens forskjellige Stammer og dens sandsynlige Oprindelse. — 3. Blade af Madagaskars Historie.

I vår sammenheng er det det andre av disse avsnittene som interesserer. Innledningsvis sier han at det han

kan og vil give, er kun en ganske generell ethnologisk *Over-sigt* over Øens forskjellige Stammer med Angivelse af enkelte karakteristiske Træk, enkelte Antydninger om denne Befolkningens *Oprindelse* og Stammernes senere Sammenblanding m.M.¹⁵

Dette programmet sitt gjennomfører han godt ut fra det lille kjennskapet man dengang hadde til stammene. Han pointerer selv at endel av øya er temmelig ukjent. «Indlandsbeboerne» nevner han bare såvidt, for dem vil han komme tilbake til i 2. Del. Betsimisaraka og sakalava vet han en god del om, men stammene i nord var enda ukjent, og det han forteller om stammene i sør, har han vesentlig fra den franske forfatteren Flacourt fra det 17. årh.

Disse sidene er altså et tidlig forsøk på en etnologisk beskrivelse av Madagaskar. Men samtidig kommer det her og der fram programmatisk retningslinjer for fremtidig forskning, som han delvis greidde å føre lenger fram senere. Men også der han ikke fikk utrettet så mye, bærer de vitnes-

byrd om hans forskertrang, hans sunne forskerprinsipper og hans riktige teft, selv der han hadde lite å bygge på. La meg sitere et eksempel. Etter en generell oversikt over stammer og dialektforskjell sier han:

Til en nøiagtigere Bestemmelse af disse Stammers indbyrdes Forhold saavel som de ethnologiske Forhold i det Hele vilde det blive nødvendigt at studere alle enkelte Stammers Sprog, analyserende føre Ordene tilbage til deres oprindelige Rødder, derpaa sammenlignende at undersøge, hva der er Fælleseien- dom, og hvad er eiendommeligt for hver enkelt Stamme, end- videre udskille fra denne Sprogskat alle Elementer, som ere indførte i den historiske Tid, dels fra Europæerne, . . . dels fra Araberne, endelig sammenligne den tilbageblevne Rest med østafrikanske og malayisk-polynesiske Sprog for deraf at bestemme, i hvilken Grad hvert af disse have contributeret til Dannelsen af den madagassiske Nation og det madagassiske Sprog. Mærkeligt nok synes det ikke engang at være anet af Nogen af dem, som have skrevet om Øens befolkning, hvor Meget der paa denne Vei maa kunde udvindes. Hvad mig an- gaar, saa har jeg hidindtil kun gjort nogle *Forstudier* i denne Retning; hvis jeg faar Anledning til at fortsætte dem, ville Resultaterne blive meddelte, hvor de maatte findes at passe bedre end i dette lille populære Skrift.¹⁶

Her har vi et stort forskningsprogram som Dahle selv ikke rakk å utføre mye av, og hvor svært mye enda den dag i dag er ugjort. Ingen moderne språkforsker ville ha noe å innvende mot den planen han her skisserer, selv om den naturligvis må suppleres. Og han har rett i det han sier, at ingen før ham hadde pekt på dette, enn sie gjort noe alvorlig i den retning.

Annen del av verket er nesten utelukkende etnologisk. I for- ordet forteller Dahle at planen er blitt noe forandret under- veis. Det er en skildring av forholdene i Madagaskars Inn- land. Men til dette hadde han opprinnelig tenkt å knytte sam- menligninger både med andre gassiske stammer sålangt de var kjent, og også «at anstille Sammenligninger med andre Nationers — navnlig østafrikanske og polynesiske — Sæder og Skikke.» Men han var kommet til at det ikke passet å blande usikre hypoteser inn i en ren synkronisk skildring av gassiske

forhold, og dessuten ville verket da ha vokset til en uoverkommelig størrelse. Men han gir uttrykk for at det kostet ham «nogen Overvindelse» å la den opprinnelige planen fare. Han hadde jo «befattet sig en Smule med ethnologiske og religionshistoriske Studier» og lest de førende forskeres verker på den tid.¹⁷

I denne delen har han fått flere av sine kolleger til medarbeidere: Engh, Stueland, Rosaas, Borchgrevink og S. E. Jørgensen. Men planen for boken er hans egen, og han har skrevet anmerkninger til det de andre har skrevet, som viser at han selv hadde god greie på disse avsnittene også.¹⁸

Hvor vidt dette arbeidet spenner, karakteriseres kanskje best ved å gjengi det vesentlige av innholdsfortegnelsen:

I. Folkets Karakter og private Liv:

- 1) Almindelig Charakteristik af Madagasserne.
- 2) Folkets Retsbegreber i Almindelighed.
- 3) Familielivet.
- 4) Folkets Huse, Byer, Levemaade, Arbeide og daglig Dont.
- 5) Kommunikationsmidler og Vareomsætning.
- 6) Madagassisk Høflighed.
- 7) Forlystelser.
- 8) Bryllupsceremonier.
- 9) Begravelser. — (Under dette kommer også som siste avsnitt: C. De Dødes Vendelse — som vi nå kaller likvending.)

II. Folkets sociale og politiske Liv:

- A. Kastevæsenet.
- B. Regenten og Hoffet.
- C. Styrelsessættet.
- D. Retspleien.
- E. Forsvarsvæsenet.
- F. Forhold til Udlandet og Udlændinger.

III. Folkets religiøse Liv:

- A. Det religiøs-hedenske Liv.
 - a) Mere direkte religiøse Elementer:
 - 1) Forestillingerne om Guddommen i Almindelighed.
 - 2) Skytsguderne eller de egentlige Afguder.
 - 3) Tilbedelsen af Vazimbaerne.
 - 4) Tilbedelsen af Forfædrenes Aander.
 - 5) Tilbedelsen af allehaande Naturgjenstande.
 - b) Halvreligiøse Elementer:
 - 1) Vintana og Skidi.
 - 2) Hexeri og Gudsdomme (Ordalier).

- 3) Madagassiske «Sakramenter» (Omskjærelse, Fandrøana-festen; Pagtes- og Renselsesskikke; den patriarchalske Velsegnelse og Forbandelse.)

B. Folkets religiøse Liv som Christne — (Dette siste er misjonshistorie og angår oss derfor ikke i vår sammenheng.)

Tilslutt kommer et Anhang: Madagassisk «Litteratur». Dette er eksempler på gassisk talekunst, ordspråk, stev, gåter, eventyr og folkeviser.

En nåtidsmisjonær kan ikke annet enn bli imponert over denne samlingen. Det store flertall av misjonærer i dag, som ville kunne lese seg til kunnskapen, kjenner bare en brøkdel av dette som pionermisjonærene hadde samlet egenhendig. Det henger naturligvis sammen med at misjonærene dengang bare hadde hedninger å virke blant, mens misjonærene i dag har en vesentlig del av sitt arbeid blant kristne. Men det er samtidig et vitnesbyrd om forskertrangen som elevene fra de første kullene på Misjonsskolen var besjelet av, og om at geniet Dahle ikke var for stor til å be sine kamerater om samarbeid.

Det første avsnittet, Almindelig Charakteristik, er ikke bare en skildring, men også en vurdering av gassernes karakteregenskaper. Skildringen er nøktern, med slående iakttagelser, men vurderingen er delvis noe negativ, slik som det fremdeles hender for folk som ikke har vært lenger tid i landet.

I innledningen til anhanget om den muntlige litteratur forteller han først at det til da var svært lite offentliggjort på dette område. Og så sier han videre:

Forfatteren af nærværende Skrift har liggende i Manuskript en Samling af gassiske Gaader, Eventyr og *Folkeviser*, til hvilke han haaber ved bistand af en mere musikalsk Ven snart at faa samlet Melodierne, i hvilket Tilfælde han skal se at skaffe dem en Vei til Offentligheden på en eller anden Vis.¹⁹

Melodisamlingen ble det meg bekjent aldri noe av, men Dahles folkloresamling kom ut i 1877, trykt i Antananarivo av kverkernes boktrykker A. Kingdon. Det var jo før vi selv hadde noe trykkeri. Boken hadde titelen «Specimens of Malagasy Folk-Lore», (Prøver på gassiske folkeminne), men det er bare forordet som er på engelsk, boken forøvrig er fullt og helt på

gassisk. Senere utgaver, noe omarbeidet av kvekeren Sims, har den gassiske titelen «Anganon'ny Ntaolo» (Eventyr fra folk før i tiden).

Det er en bok på 457 sider i et lite format. Også her har han hatt medarbeidere. Stueland og Wilhelmsen hadde gitt ham et par eventyr hver, og Borgen en hel rekke. Dahle selv hadde samlet gjennom sine elever på presteskolen, han nevner særskilt en av dem. På den måten var han sikret at det ble skrevet på et riktig gassisk, og ettersom det mest ble samlet fra eldre adelsmenns munn, ble det også et «litterært» gassisk.²⁰ Samlingen er for gasserne blitt noe tilsvarende til det Asbjørnsen og Moe er blitt hos oss, og er kommet i mange opplag.

Fra april 1876 til januar 1877 var presteskolen lukket. Dahle hadde vært så nedfor av malaria at det hadde vært fare for at han måtte reise hjem. Men han kom seg igjen da han fikk fri disse åtte månedene. Det var imidlertid langt fra at han var uvirksom i denne tiden. Det var da han fullførte annen del av «Madagaskar og dets Beboere». Det var også i den tiden han gjennomarbeidet folkeminnesamlingen og gjorde den trykferdig. Om dette sier han selv i et brev fra denne tiden at det har vært

en Hvile og Vederkvægelse i saaledes for nogle Uger næsten ganske at hengive sig til Betragtning af en Digtningens Verden, om hvis Tilværelse jeg før neppe nok havde en Anelse. Og hvad Sprogstudiet angaar, . . . har dette Arbeide været mere frugtbringende, end om jeg havde anvendt den hertil forbrugte Tid udelukkende til Sprogstudier med *de Hjælpemidler*, som hidindtil har været tilgjængelige. . . . den madagassiske Folkekarakter har staaet for mig i et meget slet Lys. . . . Den Samling, jeg nu har for mig, viser mig, at der i denne Henseende ialfald *har været* bedre Tider her, og dette giver igjen Haab om, at disse kan vende tilbage, naar Nationens Nutidsstadiums utækkelige Slyngelaar er tilbagelagte. . . . hvis Instrumentet viser sig at have været i sit Slags godt allerede dengang, da Folkedigtningen legede paa dets Strenge, saa giver dette Haab om, at der kan blive noget ordentlig af det, naar engang den rette Kunstner faar fuld Magt over det. . .

Det er derfor baade oplivende og forhaabningsvækkende at kunne se tilbage paa et tidligere Stadium i Folkets Liv, da det med al sin raae Naturlighed dog synes at have ført et ganske anderledes daadskraftigt Liv end nu, — en Tid, da en vis Ridderlighed ingenlunde var ukjendt, og Digtningen ofte med stor Naivitet slog en Bro over alle «Hindrings og Betingelsers» Hverdagsligheder og ikke sjelden, i et glimrende Sprog, prædiker den Moral, at «Falskhed slaar sin egen Herre paa Halsen», at «det onde bærer i sig Spiren til sin egen Dom», og at det gode og anerkjendelsesværdige altid paa en eller anden Vis engang vil komme til sin Ret, hvor længe det end foragtes og miskjendes.²¹

Her har han altså revidert sin oppfatning av den gassiske folkekarakteren allerede før det han skrev om den i «Madagaskar og dets Beboere» var trykt. Dette er meget karakteristisk for Dahle. Det betyr langt fra at han var vinglet og ubestemt. Men han var alltid villig til å ta sin oppfatning opp til fornyet vurdering når det forelå nye momenter.

Det var i disse seks første årene på Madagaskar han leverte sine betydeligste arbeider på kulturforskningens område. I de følgende årene ble det mest språkforskningen som tok hans interesse. Den siden av hans arbeid skal vi se på i neste artikkel.

NOTER

¹ *Otto Chr. Dahl*: Bibelen på Madagaskar i Norske misjonærer som bibeloversettere s. 128—173. Oslo 1950. Egede Instituttet.

² *L. Dahle*: Tilbakeblik paa mit liv og særlig paa mit missionsliv. Stavanger 1922—23. I del s. 61.

³ *Ibid.* I s. 63. ⁴ *Ibid.* I s. 61. ⁵ *Ibid.* I s. 80—87.

⁶ *Ibid.* I s. 87. ⁷ *Ibid.* I s. 215—17. ⁸ *Ibid.* I s. 218

⁹ *Ibid.* II s. 16. ¹⁰ *Ibid.* II s. 73. ¹¹ *Ibid.* II s. 98.

¹² *Dahl*: Bibelen på Madagaskar s. 166.

¹³ Tilbakeblik II s. 252 og 289.

¹⁴ *L. Dahle*: Madagaskar og dets Beboere. Chra. 1876—77. I Del s. V.

¹⁵ *Ibid.* I s. 59—60. ¹⁶ *Ibid.* I s. 63. ¹⁷ *Ibid.* II s. V.

¹⁸ *Ibid.* II s. VI. ¹⁹ *Ibid.* II s. 357. ²⁰ Tilbakeblik II s. 117—18.

²¹ Brev av 25/1 1877 i Norsk Missionstidende 1877 s. 256.

GENERELLE TRÆK I DE IKKE-KRISTNE RELIGIONERS RENAISSANCE

av

JOHANNES AAGAARD

Der tales og skrives i disse aar meget om verdensreligionernes genfødelse. Man melder om fornyet aktivitet og fornyet religiøs begejstring indenfor saavel buddhisme som hinduisme som muhammedanisme. Man ser disse tre verdensreligioner forenet med politiske interesser, styrket af disse interesser og selv styrkende dem.

Ja, denne genfødelse holder sig endda ikke indenfor sine egne grænser. Ogsaa her i vesten, naturligvis især i USA, men ogsaa i høj grad i England og Tyskland og i nogen grad i Skandinavien driver disse gamle religioner nu mission. — I Hamburg holdt man for nogle aar siden et missionskursus om buddhisme og buddhistmission. Man sluttede med en meget velbesøgt gudstjeneste for kursusdeltagerne. Da disse kom ud af kirken, blev de modtaget af en flok unge tyskere, som uddelte indbydelser til den buddhistiske sammenslutning i byen, hvor kursusdeltagerne nu paa buddhistisk grund kunne blive ført videre ind i Buddhas lære.

Der har altid været religiøst urolige hoveder under vore himmelstrøg, folk der saa hen til lyset fra Østen, men i disse aar er denne interesse steget uforholdsmæssigt meget. Der findes allerede nu et antal buddhister, muhammedanere og hinduer i alle skandinaviske lande, og der vil komme flere. Hvad der sælges af litteratur om disse fremmede religioner er helt utroligt allerede nu. En antikvarboghandler i København, der har specialiseret sig i denne genre, havde for 10 aar siden 50 interesserede i sit kundekartotek. Idag sælger han til ca. 10 000 kunder over hele Danmark!

Der er ingen grund til at se paa denne udvikling med panik.